

Željko Rutović

Ministarstvo kulture Crne Gore, Direktorat za medije, Crna Gora

zeljko.rutovic@mku.gov.me

Medijska prodaja straha (COVID 19 – INFODEMIJA – SOCIOLOGIJA PROMJENE)

Sažetak

Rad ima za cilj problematizaciju novonastalih fenomena i karaktera društvene promjene i instituta krize izazvanih pandemijom virusa Corone-Covid 2019. U tom duhu rad apostrofira infodemiju odnosno medijsku prodaju straha kao manipulirajuće kategorije koja odstupa od izvornosti medijskih načela informisati i edukovati. Shodno tome medijska proizvodnja i prodaja straha rezultanta je političko-medijsko-korporativnih interesa globalnog karaktera. Medijska prodaja straha svojim mehanizmima konvergira i problematizuje u kontekstu digitalnog „pametnog“ doba arsenal manipulativnih obrazaca, stereotipa i predrasuda medijski oblikovanog 21.vijek.

U kontekstu teme, rad referiše i aspekte tehnološkog nadzora kao oblika „borbe“ protiv Covid 19.

Ključne riječi: *pandemija, infodemija, mediji, Covid 19, strah, manipulacija, predrasude, protivnik, rat, tehnološki nadzor.*

1. Uvodna razmatranja

*„Najveća dugmad u našim mozgovima
su ona za strah, za bijes i za požudu“*

Juval Noh Harari

Velike istorijske epidemije mijenjale su svijet na različite načine – demografski, kulturološki, ekonomski, materijalno. Tako je npr. manjak radne snage nakon Crne smrti ubrzao tehnološke inovacije i raspad feudalnog društva. Kolera se pak naziva „bolešću revolucija“. Sve velike epidemije kolere su izbile u politički turbulentnim godinama: 1848. revolucija „Proljeće naroda“, 1866. u vrijeme raspada njemačke konfederacije, te 1892. u Hamburgu, epidemija koja je bila povezana s velikim brojem ruskih Jevreja koji su emigrirali za SAD, bježeći od pogroma u Ruskom Carstvu.

Pokreti – migracije stanovništva usled socijalnih prevrata, rata i izbjeglištva povećavale su opasnosti od širenja bolesti. U ovom kontekstu i karakteru promjena i društvenih turbulencija podsjetimo da su npr. nakon epidemijskog talasa kolere visoke smrtnosti u Mađarskoj 1831. godine narodne mase opljačkale dvorce masakrirajući plemiće. U drugim prilikama napadi su bili usmjereni protiv gradskih i državnih vlasti usled kojih bi u strahu od nemira gradovi i države popuštali mjere protivepidemijske zaštite, poput prisilne hospitalizacije kojima je kroz istoriju nesrazmjerno bilo pogođeno siromašno stanovništvo, što je doživljavano kao nepravedno izdvajanje potlačenih slojeva društva.

Karakter društvene promjene izazvane pandemijom virusa covid-19, pred kojim se svijet našao u kratkom periodu, prirodno očekuje konceptualno promišljanje društvenih nauka-sociologije, filozofije, psihologije, etike, antropologije, pedagogije, kulturologije u razumijevanju-pojašnjavanju uzroka i posledica virusa- strahova, briga i ponašanja pojedinaca i sistema. Mnogo pitanja koja su se inače globalno problematizovala i prije ove krize, sada su dodatno praćena novim pitanjima, dilemama i izazovima.

Bilo kako da doživljavali svijet uzroka i nivoa posledica, izvjesno je da je svijet u određenoj formi prekretnice koja traži adekvatne odgovore. Očuvanje civilizacije, slobode, demokratije, ljudskih prava, morala, bio bi nužan imperativ u kreiranju „nove normalnosti“. Odnos prema prirodi, društvu, čovjeku logično je pitanje kako danas, tako i sutra, iz ugla relacionog odnosa prema neoliberalnom ekonomskom modelu, maksimalizaciji profita, blagostanju malog i siromašnog većeg dijela populacije planete, prema upotrebi vještačke inteligencije i drugih pomenutih tehnologija, prema povećanom digitalnom nadzoru, prema ulozi i moći medija.

Nesporno je da je karakter ove društvene promjene radikalizovao optiku pojmova kao što su strah, odgovornost, panika, bolest, distanca, komunikacija, priroda, virus, kazna, šansa, opomena, ljubav, nedostajanje... Njihovu prirodu, sadržaj i posledice žive svi – i stari i mladi, i bogati i siromašni, i grad i selo, zdravi i bolesni. Otuda opet pitanje prethodnih pitanja – je li i šta je corona promijenila?

Je li promjena na bolje ili gore? Je li ona (ne)očekivane evolutivne ili revolucionarne vrijednosti? Da li je na svom stepenu razvoja čovječanstvo (ne)doraslo izazovu i poslasticama krize, te koliko će samo transformisati i kao sistem i kao kultura i civilizacija? Da li je ova promjena vratila u orbitu zaboravljene vrijednosti i zaboravljene riječi, koje su se pod naletom kapitala i korporativnih trustova stropoštale u nepovratni bezdan.

Krize rađaju promjene. Shodno svom vitalizmu i sistemsko-institucionalnoj spremnosti društva odgovaraju i adaptiraju se na karakter društvene promjene. Podsjetićemo da su svjetske krize donosile najveće prodore u medicini, nauci, inženjerstvu.

Pitanje mjera izolacije otvorilo je traganje za modelom socijalne podrške pomoću kojeg se kriza i karakter promjene lakše savladavaju. Lepeza aktivnosti širokog je spektra – društvene mreže, alkohol, psihijatrijski medikamenti, „teorija zavjere“, kreativne aktivnosti, meditacija, molitve. Svakako promjena ovog karaktera u fokus je stavila posredovane socijalitete kao novo prostorno, vremensko, individualno i konceptualno iskustvo. No, istovremeno izolacija je i prostor za nasilje u porodici, očaj, bijes i druge forme devijantnog ponašanja, kao izraza neadaptiranosti na novo socijalno iskustvo.

Mnogo razloga i novih iskustava, u odnosu na sve prethodno govori da je pandemija covid-19 neobičan socijalni fenomen. Ovaj virus obuhvatio je svaku tačku na Zemlji, vijesti o njemu šire se eksponencijalnom brzinom preko interneta i mobilne telefonije. Svijet je postao veliki ekran, na kojem su život i smrt vodili upornu borbu. Nijedna od prethodnih epidemija nije primjenljiva na ovu XXI vijeka niti se karakteri društvenih promjena mogu ravnati i na analognoj ravni izučavati.

Naglo izazvana društvena promjena, izazvana apokaliptičnim pohodom virusa Covid-19 od kojeg se obolijeva iz sata u sat, preoblikovala je sve aspekte naših društava i ekonomija, od obrazovanja do radnih uslova, do transformacije svake industrijske grane. „Moramo da izgradimo potpuno nove temelje naših ekonomskih i socijalnih sistema“ kazaće ovim povodom Klaus Švab, osnivač i izvršni predsjednik Svjetskog ekonomskog foruma u Davosu. Teške odluke koje cijelo čovječanstvo donosi izmijeniće umnogome ne samo zdravstveni sistem već i ekonomiju, politiku i kulturu svijeta u kome živimo.

Kakve će promjene izazvati coronavirus? Ovo pitanje podjednako je važno svim segmentima društva – ekonomiji, politici, medicini, kulturi, socijalnom odnosima... Zavisno od prirode samog društvenog organizma, neke promjene će biti brže, neke sporije jer će tražiti evoluciju podsistema i drugih faktora čijim, jedinstvom se generiše promjena.

2. Sociologija krize

Po karakteru i dubini posledica – ratovi, elementarne nepogode, bolesti, tokom istorije ljudske civilizacije izazvali su tektonske oblike društvenih promjena koje su zakonito mijenjale dotadašnje oblike strukture i modela socijalnog organizma. Shodno uzročniku društvene promjene redefinisale su se oblici ponašanja, života, rada pojedinaca i društvenih grupa. Shodno sistemu spojenih sudova i filozofske maksime povezanosti svih sa svima, i svega sa svačim, ništa u društvenom biću nije moglo ostati netaknuto oblikom određene promjene. Karakter krize, vanrednosti, odnosno radikalna izmjena koncepcije života i ponašanja u situacijama kada su posebno ugroženi životi sa naglim smrtnim ishodom, novouspostavljene mjere, mehanizmi i preporuke, značajnim dijelom evoluiraju i migriraju ka prostorima redovnih situacija, tražeći prostor trajnosti novo-uspostavljene mjene.

Sociologija krize shodno promjenama na radarima vanrednosti registrovaće trajnije promjene npr. u kulturi rada, ponašanja, vremena preventive, interakcije, solidarnosti, odgovornosti. Drugi oblici poprimali su evolutivnije oblike redefinicije društvene promjene generisane sistemskim oblicima regulacije društva.

Svaka kriza na svoj način, a posebno ovakvog pandemijskog karaktera istovremeno je i test (ne) ispravnosti različitih naučnih teorija, te se otuda ne slučajno i kaže da su krize „Sveti gral“ nauke.

Razlike između autoritarnog i demokratskog nasljeđa umnogome su generisale preveniranje i upravljanje krizom. Različiti sociološki-kulturološki obrasci u odnosu primata zajednice ili pojedinca bile su i različite platforme društva u odgovoru na novonastale prilike. Socio-političke prilike Kine, Japana, Južne Koreje, Singapura, međunarodno nepriznatog Tajvana, neuporedive sa onima u tradicionalnim evropskim demokracijama dovele su do različitih mehanizama, faktora i instrumenata u borbi sa covid-19. prinudne, vanredne mjere nailazile su na manje ili veće razumijevanje od strane građana, što je posledično rezultiralo i različitim brojkama, statistikama smrtnosti. Naravno, ovdje ne apstrahujemo ulazni element, prirodu i karakter autoritarnih poredaka i na njima definisanih kaznenih politika.

Imajući u vidu karakter krize, njene dubine ona je svekoliki test socijalno-strukturne otpornosti jednog društva. Na iskušenje, propitivanje, elastičnost i otpornost stavljeni su pojmovi solidarnosti, zajednice, socijalne pravde, takođe u fokusu krize su ne manje i pitanja-fenomeni sebičnosti, i egocentričnosti vrijednosti, prioriteta...

Odjednom, čovječanstvo se našlo u situaciji alžirskog grada Orania iz Kamijevog romana Kuga. Karantin, izolacija, samoća, panika, depresija, sa svim pratećim elementima individualnog i društvenog organizma razlile se sa svim posledicama po čovjeka i društvo. A na toj relaciji, i u vertikalnoj i horizontalnoj osovini društvene strukture manifestovana je školska lekcija sociologije krize.

Zato, kako zaključuje istoričarka *Dubravka Stojanović* „pandemija koronavirusa jeste jedinstven istorijski eksperiment. Nijedna prethodna epidemija nije obuhvatila baš svaku tačku na Zemlji,

nije bila praćena preko interneta, nije se o njima moglo saznati sve i svakog trenutka, iz telefona. Sve prethodne epidemije dešavale su se u jednom mnogo većem i daleko sporijem svetu. Zbog toga možda ni savremena iskustva iz velikih svjetskih kriza nisu lako primjenljiva na ovu situaciji“ (2020).

Svijet XXI vijeka je svijet svekolikih izazova i njima pratećih kriza. U tom duhu *Mark Fišeti*, autor časopisa *Scientific American* prvi će pisati o istraživanju koje povezuje klimu i rat u Siriji, šta više istraživanje iz marta 2015.godine objavljeno u prestižnoj američkoj publikaciji *Proceedings of the National Academy of Science* pokazuje da su ratu u Siriji i posleđično migrantske krize u najvećoj mjeri izazvale klimatske promjene. Naime, u Siriji je od 2006-2011.godine zabilježen najduži i najstresniji period suša koja je uništila poljoprivrednu proizvodnju u ruralnim sredinama, što je dovelo do prvog inicijalnog talasa migracija-od sela ka gradovima u Siriji. Izbjeglice, glad i kriza su u narednim godinama dovele do nestabilnosti, revolucije i stravičnog građanskog rata. Migracije se nakon toga nastavila ka Evropi pojačavajući priliv migranata a sa njima i druge aspekte pratećih oblika krize koje su izazvale žestoke polemike unutar Evropske unije. No, klimatske promjene i bez ratova izazivaju posledice nalik onima što izazivaju oružani sukobi, o čemu govori i poznati Šterhov izvještaj koji je prije skoro dvije decenije predvidio da će klimatske promjene koštati kao cio jedan svjetski rat. Sumarno i svekolike posledice uporedive su i onespokojavajuće iz ugla globalnih kriza.

Poznati neuropsihijatar *Boris Sirulnik* u ovom diskursu kazaće „*Krize su učestale u istoriji čovječanstva. Moramo da se prilagodimo nevidljivoj agresiji. Evolucija čovjeka se odvijala samo putem krize. Poslije ove, porodica i braćni par ponovo će postati utočište mira“*. Slavni sociolog *Edgar Morgan* će pak kazati: „*Jedna od velikih lekcija krize jeste da ne možemo izbjeći neizvjesnost: stalno smo u neizvjesnosti za lijek protiv virusa, u neizvjesnosti razvoja i neizvjesnosti posledica krize. Prijedlog za vaspitanje: uspostaviti u obrazovanje kako da se suočimo sa neizvjesnošću?“*.

3. Medijska prodaja straha (Infodemija)

Po riječima Roberta Bešare sociologa i urednika referentnog zbornika *Strah i anksioznost u 21.vijeku* jedino se strah bolje i češće prodaje od seksa. Zabluda je, tvrdi on, da masovni mediji prodaju informacije, jer u tom slučaju ne bi opstali na tržištu. Da je strah, u novoj medijskoj proizvodnji, sveopšti društveni fenomen govori i činjenica da se *sociologija straha* danas izdvaja kao autonomna istraživačka oblast.

„Stvoren je takozvani „problemski okvir“ ili diskurs straha koji definišemo kroz sveprisutnu komunikaciju obeleženu povišenom simboličkom pozornošću i igranjem s idejom opasnosti. Živimo u mašini straha koja potom proizvodi publiku straha kao promociju i korišćenje predrasuda o sebi i drugima – bolji sam od tog i tog, manje sam sretan od tog i tog, bolje je da čuvam ono što imam – u cilju učvršćivanja pozicija dominacije. Iskreno strahujem da od straha u budućnosti nećemo moći

da pobegnemo, u kojem god ćošku sveta da se nađemo“, kazaće *Robert Bešare* (*Nin*, 16.02.2017, str.26).

Pogledajmo, analizirajmo kako se strah, medijski proizvodi i medijski prodaje. Kako se distribuira na svim nivoima, klasama i slojevima, po polu i uzrastu... Vještačka proizvodnja spoljašnjih i unutrašnjih neprijatelja, strah od novih, dosad nepoznatih bolesti, strah od prirodnih katastrofa, egzistencijalni strah u vidu straha od rata, nuklearnog sukoba, gubitka radnog mjesta, strah od klimatskih promjena...

Koliko (ne)realni, mnogi medijski strahovi su neutemeljeni i neselektivni strahovi koji kao takvi podstiču kod ćovjeka anksioznost i urgentnost, umjesto straha kao evolutivnog kognitivnog oruđa.

U svijetu i svijetlu medijske masovne proizvodnje i prodaje straha favorizuje se plaćanje po kliku, „vanrednim bonusima“ u trci za novcem i publikom. Brana između informacije i spektakla popustila je pred novcem. U toj funkciji usmjerivaći i selektori tema su algoritmi koji analiziraju navike ćitalaca (teme diskusija na društvenim mrežama, pretrage na Guglu i trendove na Tviteru) pronalazeći ono što će izazvati najviše interesovanja. Korak dalje u potencijalnom odsustvu matematićkih rezultata kao osnove programskog sadržaja razvijaju se novi instrumenti proizvodnje straha za koje su novinarski standardi manje bitni.

U iluziji bezgranićne slobode, nićim ogranićene, društvene mreže su danas snažna sredstva za utjerivanje straha, gdje anonimni entiteti sa mnogostrukim interesima strah vide i popularišu kao moćno sredstvo raznih oblika interesa i ćilja.

Za nemali broj medija i njihovog izvještavanja u povodu Covid-19, kao da je u prazno govorio *Hans Keluge*, direktor Svjetske zdravstvene organizacije za Evropu „*novinari su takode dio rada u ćilju zaštite javnog zdravlja*“. No, dezinformacije, ksenofobne izjave i širenje panike nijesu mimoišli ovu tragićnu globalnu krizu. Otuda, iznova pitanje, u ćijoj su službi mediji? Naivnost pitanja ne oslobađa od praktićnih posledica neetićkog medijskog rada.

Infodemija je toliko već prvih dana krize uzela maha, da bi Svjetska zdravstvena organizacija saopštila da je borba protiv lažnih vijesti podjednako teška kao i borba protiv novog virusa. Svjetska zdravstvena organizacija je u tom kontekstu objavila i ćitavu listu mitova koji se šire putem medija a koji nemaju nikakve veze sa lijećenjem corone.

A suoćeni sa strahom koji ne bira ni kontinent, naciju, pol, ni starost, građani pod medijskim pritiskom posegnu ćesto za „rješenjima“ i vjerovanjima koja nemaju naućno utemeljenje. „*Ako ste u džungli, i neko odskoći jer je video zmiju, automatski radite istu stvar*“ kazaće u diskursu „zaraze strahom“ *Sander van der Linden*, doktor socijalne psihologije na Univerzitetu u Kembridžu.

Shodno situaciji izazvanoj coronavirusom modelirali su se, kod dijela medija, već etablirani narativi – npr. antizapadni, antidemokratski, anti EU, anti Nato, antivakcionalni... Razloga za proizvodnju straha je mnogo. Najćešći su oni svjesne motivacije, dok je manji broj onih koji to rade iz neznanja.

„Negativno iznenađenje u celoj priči oko širenja psihoze i panike su imali tzv. mainstream mediji, ili kako bi to nekadašnji dopisnici rekli „ugledni listovi“. U borbi sa sve neloyalnijom i žestokom konkurencijom, suočeni sa permanentnom krizom, kresanjem troškova, radnih mjesta, neizvesnošću, nekadašnji stilovi novinarstva su počeli da podležu pravilima modernog informativnog „divljeg zapada“... Kada kažete „već 100 oboljelih“ sugerišete čitaocu ili gledaocu da se virus širi brže od očekivanog. Ako upotrijebite formulaciju „samo 100 oboljelih“, isto ste rekli istinu ali upućujete korisnika vaše informacije da je situacija pod kontrolom. Kao što vidite istina može da se prikaže na dva načina i da izazove oprečne efekte... Širenje straha od bolesti, virusa, epidemija nije smrtonosno, ali je zarazno i prelazno“ Kazaće u ovom predmetnom diskursu Željko Pantelić(2020).

Jednostavno, došlo je do meteža u hiperprodukciji informacija i „informacija“. Kontradiktorni stavovi i neprovjereni savjeti, od strane raznih stručnjaka, priređuju se, doraduju i finalno stvaraju ne malu zabunu kod medijskog konzumenta.

Svakako da je strah visokoprofitabilna moneta kojom se da lako i nažalost uspješno manipulirati.

Kako kaže historičar *Žan Delimo*, opasnosti nam, nažalost, nikad nije manjkalo, od virusa, preko kuge do rata i gladi, pa smo se sa strahom saživjeli. Ovoga puta strah od smrti, dobija sva svoja lica i sve medijske alate. Broj kreveta, respiratora, maski, sredstava za higijenu, hrane-pokrenulo je sve emocionalne reakcije koje se konzumacijom medija uvećavaju, prenose i u najgorem scenariju artikulišu.

Vojnim žanrom kazano na djelu je „sajops“ psihološka operacija propagande. Zahvaljujući naprednim tehnikama i zavisno od konkretnog cilja napredak kampanje se može pratiti u „realnom vremenu“. Razumijevanje i podstrekivanje „najdubljih emocija“ osnov je medijske proizvodnje i prodaje straha. Ovaj fenomen u zbiru sa profilisanjem ponašanja ljudi postaje dio propagandnog arsenala geopolitike. Historičarka medija *Hajdi Tvirek* kazaće da su strahovi od masovnih manipulacija novih medija stari koliko i sami mediji. Svaki novi vid tehnološki novog medija samo je uvećavao kako strah, tako i moć manipulacije.

4. Nevidljivi protivnik – u ratu smo

„U ratu smo“ riječi su francuskog predsjednika *Emanuela Makrona*, kazane povodom borbe protiv covid-19, koje su postale opšteprihvaćenom retorikom političkih (i ne samo) vođa širom svijeta. Britanski premijer *Boris Džonson* reći će da su svi građani „regrutovani“ a *Donald Tramp* će sebe opisati kao „ratnog predsjednika“. No, pošto virus nije vojnička formacija, pogledajmo aspekte ovog planetarnog rata, koji su njegovi elementi, alati i koliko oni korespondiraju sa realnim ratom tradicionalnih obrazaca.

Složit ćemo se da je vijek u kome živimo donio nove izazove, nove globalne prijetnje u okviru kojih rat dobija druga obilježja i značenja. Hibridni rat, informatički rat, biološki rat, propagandni rat, sintagme su i kolokviji novih prijetnji koji traže adekvatne mehanizme zaštite, borbe, preventive, resursa, strategija...

Otuda Makronova definicija, uporedba covid-19 sa ratom konceptualno referiše na značajke koje se preslikavaju iz oblika linearnog, analognog ratovanja. Nevezano od toga što je neprijatelj suštinski nevidljive prirode, stanja poput pandemije slična su ratovima. Tada se čitavo društvo posmatra u jednom istom prostoru – materijalnom, vremenskom, kriznom, istorijskom, političkom.

Rat protiv coronavirusa prirodno, kako je i došao preko noći, zahtijeva brze i odlučne re-akcije koje ne trpe sporovodne administrativne procedure redovnih stanja. Jer, u ratu smo!

U okviru političkih sistema, generalno uzevši, svu vlast preuzimaju vlade nacionalnih država.

„*Rat generalno govoreći donosi pojačanu ekonomsku proizvodnju, veliko kretanje ljudi i dobara i sakupljanje što većeg broja ljudi na neke nove načine, bilo da se radi o kasarnama, fabrikama ili brodovima. Države se u ratu bore sa inflacijom, ne sa depresijom*“ napisao je u vremenu corone *Dejvid Edžerion* iz *Nju stejtsmana*, konstatujući da gotovo potpuno zaustavljanje ekonomije i saobraćaja nikoga ne može da asocira na rat.

Često upotrebljavana rečenica u toku trajanja pandemije glasila je „*U ratu protiv corona virusa nema primirja... mi ovo doživljavamo kao rat protiv zarazne bolesti, protiv pandemije, odnosno epidemije*“.

„*Mislim da je pogrešno upoređivati borbu protiv pandemije sa ratom*“, kazao je filozof *Srećko Horvat*, dodajući da „*virus nije naš neprijatelj, on je dio prirode čiji je interes da nastavi da živi s nama kao što danas žive herpes ili običan grip*“ (2020).

Od svih sredstava borbe ovaj rat najviše je preferirao bježanje od protivnika-virusa, u izolaciju, karantin, sa izbjegavanjem kontakata među ljudima. Shodno ratnoj terminologiji riječ je o strateškom povlačenju. Elem, zajednički nevidljivi neprijatelj pokazao se u ovom ratu, jači od čitavog arsenala tradicionalnog naoružanja.

Zašto je ovaj neprijatelj opasan?

Od decembra 2019.godine, kada su kineske vlasti zvanično informisale planetu o prvom bolesniku, COVID-19 započinje svoj transkontinentalni pohod, rušeći sve granice a sa njima nedovoljno spremne odbrane. Bilo mu je potrebno samo 67 dana od prvog do stohiljaditog slučaja zaraze, 11 dana do drugih stohiljada i četiri dana do trećih stohiljada slučajeva. Napredovanje koje je teško zamisliti u ratnim tradicionalnim operacijama i naoružanjima.

5. Totalitarno-tehnološki nadzor (nova normala)

*„Ako možeš da rukovodiš strahom
u društvu, onda u velikoj mjeri
možeš da kontrolišes to društvo“*

Laš Fr.H. Svensen, filozof

Era digitalnog društva nevezano od preventivno operativnih radnji i mjera prouzrokovanih zaštitom od virusa covid-19, otvorio je najšire kritičke rasprave koje se kreću u dijapazonu od slobode izražavanja, do ugrožavanja i gubitka privatnosti, do orvelovskog scenarija totalitarnog masovnog nadzora od strane država i moćnih multinacionalnih informacionih kompanija. Primjera radi „pametni gradovi“ odustaju od svog tehnološkog suvereniteta prepuštajući ga digitalnim gigantima u zamjenu za privremeno besplatne usluge. Patologija „dobrovoljnosti“ ko-egzistencije sa čipovima, senzorima, mapama, vještačkom inteligencijom, kvantnom informatikom uvećava se i inovira iz dana u dan. Fuzionišu li se u XXI vijeku *pametne politike* i pametne tehnologije? Otuda i pitanje ima li danas tehnologije po ljudskoj mjeri? Coronavirus – covid 19, ne ulazeći sada detaljnije u motive, razloge i nužnost preventivnih mjera, ovo pitanje dodatno je i u novoj formi aktuelizovano sa bojazni da će pandemija biti motivator kojim će se u redovnim vremenima obrazlagati potencijalnost mjera kojim se dokida pravo na privatnost. Kada se je u jeku epidemije u Kini počela da koristi aplikacija koja je na osnovu praćenja kretanja i zdravstvenog stanja svakog pojedinca procjenjivala da li treba da ostane u karantinu ili može da se vrati redovnim aktivnostima, u zapadnim medijima čule su se brojne kritike da će Peking iskoristiti ovu krizu za širenje i inovativnost inače obimnog sistema nadzora. Ubrzo su i zemlje iz kojih su dolazile ove kritike, pod naletom corona virusa počele da ne samo razmišljaju na ovu temu, već i da upotrebljavaju tehnologiju pod geslom da vanredna situacija nalaže i vanredne mjere. Tako je npr.premijer Izraela Benjamin Netanjahu odobrio bezbjednosnoj agenciji Šin Ber da na određeni rok za praćenje pacijenata od corona virusa upotrijebi tehnologiju i ogromnu bazu podataka mobilnih telefona koju inače koristi u borbi protiv terorizma. Kada je nadležni parlamentarni pododbor odbio da odobri ovu mjeru, Netanjahu ju je usvojio „dekretom o vanrednim situacijama“.

Vratimo se na tren kineskim alatima za pribor u borbi protiv opakog virusa. Naime, ažurnim praćenjem mobilnih telefona, koristeći stotine miliona kamera za prepoznavanje lica i uvođenjem obaveznog mjerenja temperature i prijavljivanjem zdravstvenog stanja, kineske vlasti ne samo što su

mogle da identifikuju sumnjive nosioce virusa, već su mogle da prate i njihovo kretanje i identifikaciju svakog sa kim su bili u kontaktu. Niz mobilnih aplikacija upozoravalo je građane na udaljenost od zaraženih osoba. I nakon što je vrhunac epidemije u Kini prošao ostale su stroge mjere zaštite pa je na društvenim mrežama postojao mehanizam za prijavu bolesne osobe, a u nekim gradovima se obećavala čak i nagrada za prijavu zaraženog lica. Tim povodom britanski „Gardijan“ će marta 2020.godine kazati „mjere nadzora koje su u Kini i ranije bile sveprisutne, sada su samo vidljivije i još više zadiru u privatnost, a granica tolerancije se pomjera i ona postaje nova normala“.

Tehnološko-digitalne alate netransparentno je pokušao da upotrijebi Iran, jedna od virusom najteže pogođenih zemalja. Naime, početkom marta 2020.godine iranske vlasti su implementirale aplikaciju za smartfone, predstavljajući je građanima alatom za detektovanje-otkrivanje virusa corona. Umjesto te namjene vlast je skupljala podatke o lokaciji i identitetu, da bi posle dva dana primjene aplikacije ista bila skinuta s „Guglove“ onlajn prodavnice.

I američka administracija nije ostala imuna na primjenu tehnološkog nadzora u cilju praćenja pridržavanja socijalne distance od strane građana, kao i predviđanja žarišta virusa praćenjem kretanja ljudi iz najugroženijih područja. „Vašington post“ će tako marta 2020.godine objaviti da su čelnici „Gugla“, „Fejsbuka“ i „Epla“ i još nekoliko velikih kompanija ove oblasti na sastanku u Bijeloj kući razmatrali kako mogu da pomognu u cilju poštovanja mjera suzbijanja virusa. Iz „Gugla“ obzirom na podozrenje građana, ovim povodom su kazali da u predmetnu svrhu ne bi bilo distribucije podataka o kretanju i kontaktima pojedinaca, već samo podrške i pomoći vlastima u aktivnostima oko (ne)pridržavanja preporuka o izbjegavanju okupljanja. Epl je istakao da je razgovarao o pomoći u učenju i pružanju zdravstvene pomoći na daljinu.

Podsjetimo se ovim povodom kako su se južnokorejske vlasti ponašale tokom epidemije MERS-a odnosno koje su alate i vještine razvili za praćenje oboljelih: nadzorom putem bezbjednosnih kamera, zapisa kreditnih kartica i podataka iz GPS uređaja automobila i mobilnih telefona, kada bi se ustanovilo kretanje oboljelog na mobilne telefone dobijali bi informacije kuda su se kretali, čak i koje su autobuse koristili. Mjere nadzora išle su do nivoa da su građani obavještavani da li je oboljeli koristio zaštitne rukavice. Primjenjena je i aplikacija koju su koristila lica u samoizolaciji, što je sve sumarno dovelo do najniže stope smrtnosti od jedan odsto. Izuzetno dobri rezultati u kombinaciji više mehanizama(veliki broj ispitanih), dali su Južnoj Koreji efikasne rezultate u borbi protiv COVID-19.

Emma Brajant, profesorica, sa Univerziteta Šefild u čijem je fokusu propaganda i njene metode kazaće da „*živimo u novoj eri propagande u kojoj je nadzor kroz tehnologiju toliko ukorijenjen i usavršen da ga ljudi jednostavno nijesu sujesni*“. Ne manje ukazuje i na činjenicu da ovaj fenomen postaje i oruđe geopolitike navodeći primjer Rusije koja je formirala novi rod svojih oružanih snaga „trupe za informaciono ratovanje“.

Podsjetimo se šta je u diskursu ove(ovih) tema govorio *Hoze Delgado*, sledbenik Tesle: „*Možemo oblikovati, kontrolisati ljude poput robota! Ali, problem će biti kada oni potpuno izgube svoju volju! Šta onda daditi sa ljudima?*“

Kineski koncept nadzora nije kao što je poznato „izolovani patent“ u borbi sa coronavirusom. Odavno je sebi postavila cilj po kojem će u 2020. godini postaviti 600 miliona kamera koje prepoznaju lica građana, čije se slike prenose u realnom vremenu na centralnom kompjuteru kojim upravlja sistem unapređene vještačke inteligencije. Znaće se ko je pojedinac, šta radi, misli, kakva mu je socijalna strana života te šta on namjerava da preduzme. Na osnovu zbira podataka skupljenih i obrađenih algoritam će „dodjeljivati“ društveni kreditni skor koji će ili ograničiti ili proširiti privilegije koje će shodno rezultatu pojedinca moći da ima – ili nema!

Literatura:

Stojanović, Dubravka, Nova solidarnost i smanjenje nejednakosti, *Nedeljnik*, str.29-31, 2.april 2020, Beograd

Media sale of Fear (COVID 19 – INFODEMIA – SOCIOLOGY OF CHANGE)

Abstract

The paper aims to problematize the new phenomena and characters of social change and the institute of crisis caused by the Corone-Covid pandemic in 2019. In that spirit, the paper emphasizes the infodemia or media sale of fear as a manipulative category that deviates from the originality of media principles. Accordingly, media production and the sale of fear is the result of political-media-corporate interests of a global character. The media sale of fear with its mechanisms converges and problematizes in the context of the digital 'smart' age the arsenal of manipulative patterns, stereotypes and prejudices of the media-shaped 21st century.

In the context of the topic, the paper also refers to aspects of technological supervision as a form of 'fight' against Covid 19.

Key words: *pandemic, infodemia, media, covid 19, fear, manipulation, prejudice, adversary, war, technological surveillance.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.